

ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГ ИМИЖИНИ ТАВСИФЛОВЧИ ШАХСЛИЛИК ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ НАМОЁН БЎЛИШ ШАКЛЛАРИ

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.9.09.044>

Жўраева Соҳибжамол Норқобиловна

*Низомий номидаги ТДПУ, Умумий психология кафедраси доценти,
психология фанлари номзоди*

Аннотация. Ушбу мақолада бугунги кунда Олий таълим тизимидаги педагог имижини мамлакатимиз олий ўқув юртларида ҳар томонлама ижтимоий ривожлантириши чора-тадбирлари, замонавий таълимни ривожлантиришида педагог имижини шакллантиришига қўйилган асосий талаблар, ҳамда, педагоглар томонидан шакллантириладиган турли компетентлик жиҳатларидан бири унинг шахсий фазилатлари ифодаси масалаларига қаратилган.

Калит сўз. Имиж, мулоқотга мойиллик, ижтимоий етуклик, онглилик, таълим, ҳиссий барқарорлик-беқарорлик, ҳукмронликка интилиши-тобелик, ижтимоий етуклик, онглилик, ижтимоий мардлик, дадиллик, тортинчоқлик, ишонувчанлик, шубҳаланиши, ўзига ишонч, ишонмаслик, мустақиллик, тобелик, ўзини назорат қилиши, қўзғалувчанлик, зўриқиши, бўшашиши.

ФОРМЫ ПРОЯВЛЕНИЯ ЛИЧНОСТНЫХ ЧЕРТ, ХАРАКТЕРИЗУЮЩИХ ОБРАЗ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА

Жураева Сахибжамал Норқобиловна

*Associate professor of the Department of general psychology at the
TDPU named after Nizami. Candidate of psychological sciences,*

Аннотация. Данная статья посвящена мерам всестороннего социального развития образа педагога в системе высшего образования в высших учебных заведениях нашей страны на сегодняшний день, основным требованиям к формированию образа педагога в условиях развития современного образования, и одним из различных аспектов компетентности, формируемой педагогом, является выражение его личностных качеств.

Ключевое слово. Образ, склонность к общению, социальная зрелость, сознание, образование, эмоциональная стабильность, нестабильность, стремление к господству, зависимости, социальная зрелость, сознание, социальная отвага, отвага, застенчивость, уверенность, подозрительность, самоуверенность, неверие, независимость, зависимость, самоконтроль, возбудимость, напряжение, расслабление

Abstract. This article focuses on the measures of comprehensive social development of the image of the pedagogue in the higher education system in the higher educational institutions of our country, the main requirements for the formation of the image of the pedagogue in the development of modern education, and one of the various aspects of competence formed by the pedagogues is the expression of his personal qualities.

Key word. Image, propensity to communicate, social maturity, consciousness, education, emotional stability-instability, striving for dominance, dependence, social maturity, consciousness, social courage, courage, shyness, confidence, suspicion, self-confidence, disbelief, independence, dependence, self-control, excitability, tension, relaxation.

Жаҳонда амалга оширилаётган илмий тадқиқотларда таълим жараёнини оптималлаштиришда педагогнинг роли, замонавий педагог имижини, ўқитувчининг социал нуфузи, ўқитувчининг шахсий-касбий камолоти, талабалар тасаввурида ўқитувчи тимсоли, замонавий олий таълимнинг психологик муаммолари, педагогик жамоанинг ижтимоий-психологик хусусиятлари, педагогик низоларнинг психологик табиати, “педагог-талаба муносабатлар тизими” бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Ушбу тадқиқотларга ҳамоҳанг тарзда замонавий педагог имижини шакллантиришнинг ижтимоий-психологик омилларини аниқлаш асосида таълим-тарбия жараёни таъсирчанлигини ошириш, олий таълим муассасаларининг нуфузини ўстириш, «педагог-педагог» ва «педагог-талаба» муносабатларини такомиллаштиришга алоҳида эътибор берилмоқда.

Педагог имижининг ижтимоий-психологик омиллари масаласини ўрганиш борасидаги эмпирик тадқиқотлар унга қўйиладиган талабларни ўрганишга зарурат туғдирмоқда. Бу эса педагог шахси ва касбий компетентлиги, педагогик имижини шаклланишини таъминлашга хизмат қилувчи талаблардан эканлигини тақозо этади.

Педагог имижини таълим олувчилар, ҳамкасблар, ижтимоий муҳитда, омма онгида педагог образини идрок этишнинг ҳиссий рангли стереотипидир. Педагог имижини шакллантиришда реал фазилятлар бошқалар томонидан унга нисбат берилганлар билан чамбарчас боғланган.

Имижнинг шакллантирувчиси ким?

Биринчидан, бошқаларга қайси томонга мурожаат қилишни, ўзи ҳақида қандай маълумотларни тақдим этишни ўйлайдиган шахсининг ўзи. Иккинчидан, имижмейкерлар - сиёсатчилар, давлат арбоблари, рассомлар ва бошқалар машҳур кишиларнинг имижини шакллантириш билан шуғулланувчи профессионаллар, мутахассислардир.

Учинчидан, имиж яратишда оммавий ахборот воситалари-босма

нашрлар, радио, телевидение катта рол ўйнайди.

Тўртинчидан, у ҳам атрофдаги одамлар томонидан яратилган - дўстлар, оила, ва ходимларнинг фикрларидир. Ушбу тавсифга ҳамоҳанг тарзда биз имижни шаклланишида фаолият субъектининг ўзига эътибор қаратамиз. Бунда педагог имижни шаклланишига хизмат қилувчи унинг шахс ва педагогик фаолият компетентлигини ифодаловчи муҳим жиҳатларини ҳисобга оламиз. Тадқиқотда педагог имижни шаклланишида олий таълим муассасалари профессор-педагоглари шахслик сифатларининг шаклланганлиги ҳамда педагогик компетентлик кўрсаткичларининг айрим қирралаларини эмпирик ўрганишга эътибор қаратилади.

Мазкур тадқиқотнинг моҳиятини ёритиш мақсадида педагог имижининг педагог томонидан шакллантириладиган жиҳатларидан бири унинг шахсий фазилатлари ифодасидир.

Жамият, педагогнинг касбий имиджига талаблар яратиб, унинг мазмунига таъсир кўрсатади. Лекин авлоддан-авлодга ўтиб, таълим олувчилар муҳаббат, меҳр-оқибат, самимийлик ва мулоқот қилиш қобилияти каби идеал педагогнинг фазилатлари ўзгаришсиз қолади.

Педагог касби ўзгача. Педагоглар доимо кўз ўнгида бўлган одамлар, ота-оналар, талабалар ва ҳамкасблар доимо уларга яқин. Бироқ, кўпчилик педагогика олий ўқув юртлари, биринчи навбатда, муайян билимлар, кўникмалар ва технологияларга эга бўлган мутахассисни ўқитиши ва инсоншунослик фанлари иккинчи даражали рол ўйнаши кераклигига ишонч ҳосил қилади. Бу ҳолат бўлғуси педагогнинг одамлар, шу жумладан таълим олувчилар билан ишлай олмаслигига олиб келади.

Кўпинча педагогга шахс сифатида қизиқмаганлиги ва педагог шахсига қизиқмаслик ва эътибор қаратмаслик, охир оқибат ўз шогирдлари ваколатини йўқотади. Педагог шахсига бўлган қизиқиш шу тариқа тадқиқот муаммосига бўлган қизиқишни фаоллаштириш воситасидир. Бу педагог учун ҳаёт энергиясини бериш талабалар, педагог «янги уфқлар» очилишига олиб келади. Шунинг учун педагог имижини илҳомлантириши керак. Педагог қанчалик касбий тайёргарликка эга бўлмасин, у ўзининг шахсий фазилатларини доимо такомиллаштириб бориши ва шу тариқа ўз имижини яратиши шарт.

Педагог шахси ёш авлод тарбияси учун катта аҳамиятга эга. Замонавий ёш психологиясидан маълумки, узлуксиз таълимнинг барча бўғинларида мактабга киришдан, яъни етти ёки ҳатто олти ёшдан бошлаб боланинг оламга муносабати ва дунёқараши ўзгаради, таълимнинг кейинги босқичларида ҳам ҳаётга йўналтиришда педагог белгиловчи рол ўйнайди. Ёш авлод таълимининг барча босқичларида ота-онанинг ўрнини асосан педагог тўлдиради. Педагогнинг имижни таълим олувчига ишонч уйғотади. Атрофдагилар ҳақида билим берган шахс ахлоқий ҳокимиятга айланади. Агар педагог ахлоқсизликка мисол

келтирса, агар унинг сўзи ўз иши билан зид бўлса ва ҳаёти роли модел бўлмаса, бу ўз ўқувчиларининг дунёқарашида беадаблик ва ахлоқий релятивизмга олиб келиши мумкин.

Педагогларни тайёрлашни такомиллаштириш нафақат уларни тайёрлаш мазмуни ва усулларини тизимли такомиллаштиришни, балки янгиланаётган жамият шароитида педагогнинг тўлақонли касбий фаолиятини таъминловчи шахс маънавий маданиятини шакллантириш ва ривожлантиришни ҳам талаб этади.

Педагогик ишнинг ўзига хослиги шундаки, педагог таълим олувчиларга ҳам шахс, ҳам касб-хунар эгаси ва мутахассис сифатида жой олишига ёрдам беришга чақирилади. Сўнгги йилларда жамиятда рўй берган туб ўзгаришлар таълим муассасаларининг инъикосини, унинг мақсадлари, имкониятлари ва ривожланиш истиқболларини тубдан ўзгартириб, жамиятни янгилашда таълим ва тарбиянинг устувор йўналишлари масаласини кескин кўтарди. Шу боисдан ҳам педагог имижини тадқиқ этишда икки муҳим жиҳат, яъни педагог шахси ва касбий компетентлигини ўрганиш орқали унинг имижини шаклланиш хусусиятлари ёритишга эътибор қаратилади.

Педагог шахсига хос хусусиятларни ёритиш орқали уларнинг таълим жараёнидаги шаклланидиган педагогик имижини хусусиятлари ҳақидаги айрим таҳлили муносабатларни баён этишга ҳаракат қилинади. Бунинг учун Р.Б.Кеттелнинг “Ўн олти омилли шахс сўровномаси”дан фойдаланишга ҳаракат қилинди. Бу қуйидаги жадваллар таҳлилида амалга оширилади.

Биз олдинги таҳлилларимизда педагог тимсолининг ташқи ва табиий хоссалари ҳақида сўз юритган эдик. Навбатдаги эмпирик ўрганишимиз эса унинг ўзлаштирадиган сифатлари хусусида сўз боради.

Педагог имижини баҳолашда шахс табиатини ёритишга хизмат қилувчи тадқиқот методикаларига таянилади. Мазкур методикалар педагог шахси, унинг касбий фаолиятининг шартловчи қадриятлари ва педагогик қобилиятлари билан узвий боғлиқдир. Педагог шахсини ўрганиш натижалари қуйида амалга оширилади.

Педагог шахсига хос психологик хусусиятлар

№	Омиллар	X	σ
1.	Мулоқотга мойиллик.	6,10	1,39
2.	Ҳиссий барқарорлик-беқарорлик.	5,41	1,24
3.	Хукмронликка интилиш-тобелик	5,80	1,14
4.	Ижтимоий етуклик, онглилик	5,93	1,19
5.	Ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоклик).	5,94	1,15
6.	Ишонувчанлик – шубҳаланиш	5,71	1,38
7.	Ўзига ишонч – ишонмаслик.	4,16	0,99
8.	Мустақиллик – тобелик.	5,65	1,47
9.	Ўзини назорат қилиш	5,96	1,21
10.	Кўзгалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш	5,75	0,98

Педагогнинг шахслик хусусиятлари тавсифи ўз навбатида педагог имижининг маълум кўринишлари, хусусан, коммуникатив хусусиятлари билан ҳам узвий боғлиқ. Бу эса тадқиқот методикасининг “мулоқотга мойиллик” фактори кўрсаткичларида мужассамлашган. Омиллар таҳлиliga мурожаат қилайлик.

Мулоқотга мойиллик. Мазкур факторга кўра синалувчиларнинг кўрсаткичлари (6,10 балл) куйидаги хусусиятларни ўзида мужассамлаштирмоқда. Бундай шахслар бошқалар билан ҳамкорлик қилишга тайёр, диққат эътиборли, қаттиқ ғазабланиш ёки хурсанд бўлиш ҳолатларига (ички ҳаяжонланиш, эҳтирос) тушмайдилар, ҳулқини бошқара олиш қобилиятига эга, раҳмдил ва самимий, лекин талабчандир. Бу қайсидир маънода педагог имижи учун зарур фазилатларнинг ўзида акс эттирмоқда дейиш мумкин.

Ҳиссий барқарорлик-беқарорлик. Мазкур фактор бўйича синалувчилар (5,41 балла) эмпирик қийматлари куйидаги хусусиятларга эга бўлди: улар ўз ҳисларини ва кайфиятини бошқара олади. Агар уларни “Мен” ини “кучли ёки заифлиги” ҳақида фикр билдириш керак бўлса, у ҳолда уларнинг “Мен” и кучи юқорироқ бўлиб, “Мен” концепциясини ижобий бўлишига олиб келади. Улар фаолиятда маълум даражада муваффақият билан ишлайдилар. Агар уларда, ҳиссий барқарорлик янада юқори даражада бўлса, мақсадга мувофиқ бўлур эди.

Хукмронликка интилиш-тобелик. Факторда синалувчилар 5,80 балл билан чекландилар. Бу эса педагогларнинг атрофидаги одамлар таъсирига тўла берилади деб айтиб бўлмайди. Кўпроқ ўзларини тутган йўлини “Мен концепцияси” ни ижобий намоён бўлишини талаб қиладиган касбий таъсири билан бўлади. Шу билан бир вақтда атрофдагилар талабини ҳам ҳисобга оладилар. Мустақиллини белгиловчи ҳуқуқини ҳимоя қилишда улар агрессив эмаслар, шу билан бирга улардан юқори турувчи шахслар олдида тобе бўлишни ҳам хоҳламайдилар.

Ижтимоий етуклик, онглилик. Мазкур факторда педагоглар 5,93 баллга эга бўлдилар. Балл кўрсаткичлари педагог шахсига хос куйидаги хусусиятлар мужассамлашганлигини ифодаламоқда: афсуски, улар ҳаётга ва ишга энгил қараш, жавобгарликни ҳис қилмаслик, тежамсизлик каби ҳислатлардан тўла озод эмас эканлар. Аммо, бундай ҳолат “Мен-концепцияси” ни салбий эканлигини кўрсатмайди, балки ўз ҳулқини бошқара олиш ва қаътийликни етарли эмаслигининг оқибати бўлиб ҳисобланади. Ҳар қалай, улар умуминсоний кадр-қимматларни тан олишга ва аҳлоқ қоидаларига риоя қилишга интилувчи шахс сифатида мавқега эгадирлар. Бундан кўринадики, педагоглар имижида кузатиладиган айрим хусусиятларда уларнинг шахсий ва касбий тимсолини ифодаловчи бир бирига номутаносиб хусусиятлар ҳам

мавжуд экан. Бундай номуносибликдан холи бўлиш педагогнинг касбий ўсиши учун муҳимдир.

Ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик). Факторга кўра педагог шахсига хос хусусиятлар (5,94 балл)ни қуйидагича ифодалаш мумкин: Уларни ижтимоий дадиллик бўйича кўрсаткичи фаолият учун энг мақбул кўрсаткич. Улар етарли даражада ботир, одамлар билан алоқага эркин киришадилар, муомаладаги қийинчиликларни енга оладилар, кутилмаган ҳолатларга тушиб қолганида ўзини йўқотмайдилар. Бу хусусиятлар педагогларнинг жамият томонидан қўйиладиган талабларда социал муносабатлар бўйича ўзларини етарлича тайёрлай олганлар дейиш мумкин.

Ишонувчанлик – шубҳаланиш. Олий таълим тизимида фаолият олиб бораётган педагогларнинг ушбу фактор бўйича кўрсаткичлари қуйидаги муносабатларни ўзида акс эттирмоқда (5,71 балл): улар ўзларининг ақлига асосланиб ишонади, бу улар фаолиятини самарали бўлишига олиб келади. Бу борадаги ҳолатнинг педагог имижининг интеллектуаллик хусусиятлари борасидаги тадқиқотимизда ҳам таҳлил қилишга эътибор қаратамиз. Аслида интеллектуаллик педагогнинг касбий ва шахсий сифатларининг муҳим таркибий қисми ҳисобланади.

Ўзига ишонч – ишонмаслик. Ушбу факторнинг эмпирик кўрсаткичлари 5,65 баллни ташкил этди: уларнинг ўзига бўлган ишонч даражаси ўз муваффақиятсизликларини бошқариш имкониятини, бўлаётган воқеаларни тўғри баҳолаш ва уларга муносиб жавоб бера олишни, ўз имкониятларига ишончни юзага келтиради. Уларда ўзини камситишга мойиллик бўлмасада, лекин бир мунча юқори даражадаги тез хафа бўлиш, таъсирчанлик бор. Ўзиларига бўлган ишончни мустаҳкамлашга ҳаракат қилиши керак. Касбий сифатларини такомиллаштиришга алоҳида эътибор беришлари муҳим.

Мустақиллик – тобелик. Мазкур факторга кўра педагоглар 5,96 балл кўрсаткичига эга бўлдилар. Бу эса қуйидаги хусусиятлар хослигини кўрсатмоқда: улар ҳамма нарсани ўзлари бажаришни маъқул кўрсалар ҳам, атрофларидагилар тавсияси ва таклифларини ҳам рад этмайдилар. Улар мустақил бўлишни ҳам, атрофдагиларга таянишни ҳам, уларни қўллаб-қувватлашларини ҳам ҳоҳлайдилар. Ушбу мустақиллик фаолиятларини самарали бўлишини таъминлайди.

Ўзини назорат қилиш. Факторга кўра педагоглар шахсида қуйидаги хусусиятлар хос экан (5,96 балл): улар ижтимоий ва ахлоқ нормаларини бажаришда қатъийдилар. Кўпчилик ҳолатларда тартибли ва режали ҳаракат қиладилар. Лекин ҳар доим ҳам қийинчиликларни енгиб, бошлаган ишни охиригача етказавермайдилар. Улар ўз фаолиятини самарали ташкил қила олсаларда, ҳар қалай ўзларини назорат қилишга

кўпроқ эътибор беришлари маъқул.

Кўзгалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш. Педагогларнинг факторга кўра кўрсакичлари 5,75 баллга тенг бўлди. Ушбу балл кўрсаткичи уларга хос куйидаги хусусиятларни ифодалади: эҳтиёжлари миқдори кўплиги туфайли уларда бир мунча зўриқиш бор, характери нотинч, асабий руҳий олами кўзгалувчан. Мураккаб мақсадлардан ўзини олиб қочиш ва зўриқиш биринчи навбатда касбий фаолият натижаси бўлиб, бунга ўз навбатида, темперамент типларининг ўзига хос хусусиятлари маълум даражада ўз таъсирини ўтказди. Шу билан бирга кўзгалиш ва зўриқиши намён бўлган даражаси уларда “толерантлик” шаклланганлигини кўрсатади.

Юқоридаги педагог шахсига хос хусусиятлар педагог имижини учун муҳим шахслик қирралари кўзатилиши билан бир қаторда уларнинг инсоний камолотлари учун хос фазилатларни ўзлаштиришларига зарурат сезадиган томонлари мавжудлигини кўрсатди. Бу эса тадқиқот учун педагогнинг шахслик сифатлар имижини шакллантиришга қанчалий мос келишини белгиловчи факторларнинг ички боғлиқликларини ўрганишга ундайди. Ушбу ҳолатга аниқлик киритиш учун факторлараро корреляция таҳлил усулига эътибор қаратилди. Факторли таҳлил натижалари навбатдаги талқин предмети ҳисобланади.

1-жадвал

Ўқитувчи имижини тавсифловчи шахслик хусусиятлар ўртасидаги корреляцион боғлиқлик

Факторлар	Мулоқотга мойиллик	Ҳиссий барқарорлик-беқарорлик	Ҳуқуқронликка интилиш-тобелик	Истиқомий етуклик, онглик	Истиқомий мардлик (бадилий-таълимийлик)	Ишонувчанлик – шубҳаланиш	Ўзига ишонч – ишонмаслик	Мустақиллик – тобелик	Ўзини назорат қилиш	Кўзгалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш
Мулоқотга мойиллик	1	0,672**	0,470**	0,486**	0,525**	0,642**	-0,431**	0,309**	0,411**	0,338**
Ҳиссий барқарорлик-беқарорлик		1	0,406**	0,409**	0,352**	0,556**	-0,326**	0,165	0,334**	0,216
Ҳуқуқронликка интилиш-тобелик			1	0,580**	0,568**	0,459**	-0,434**	0,469**	0,575**	0,593**
Ижтимоий етуклик, онглик				1	0,621**	0,395**	-0,425**	0,336**	0,764**	0,598**
Ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик)					1	0,406**	-0,602**	0,399**	0,545**	0,551**
Ишонувчанлик – шубҳаланиш						1	-0,349**	0,093	0,452**	0,314**
Ўзига ишонч – ишонмаслик							1	-0,408**	-0,467**	-0,449**
Мустақиллик – тобелик								1	0,318**	0,320**
Ўзини назорат қилиш									1	0,688**
Кўзгалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш										1

Изоҳ: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Жадвалдаги эмпирик кўрсаткичлар педагог шахслик қирраларини уларнинг имижини шаклланиши учун ўзаро гармонияга эгами ёки йўқ деган саволга жавоб топиш имкониятини беради. Бунинг учун тадқиқот объектларининг умумий ва гендер хусусиятларига кўра таҳлилини амалга оширишни лозим топдик. Бу қайсидир маънода педагогик имиж шаклланишида педагог шахсининг гендер хусусиятлари ўртасида

тафовутлар акс этадиган бўлса, улар юзасидан аниқ чора-тадбирлар кўришга эътибор қаратишга олиб келади.

Жадвалдаги корреляция кўрсаткичлари (умумий ҳолат бўйича) педагог шахсининг ифодаловчи факторлар ўртасида ижобий корреляция муносабатлари анчагина самарали кузатилмоқда. Шунга кўра бугунги кунда педагогнинг шахслик хусусиятлари ўртасидаги ўзаро ички алоқадорлик қандай шаклланганлигини корреляция таҳлиliga кўра ижобий кўриниш олмоқда.

Педагогларнинг “мулоқотга мойиллик” хусусияти “ўзига ишонч” ($r=-0,431$; $p\leq 0,01$) билан салбий корреляцияга эга бўлди. Бу эса педагогнинг ўртача қийматларида ҳам изоҳланган эди. Уларнинг мулоқотга мойиллик даражаси етарли, аммо уларда ўзини камситишга мойиллик бўлмаса-да, лекин бир мунча юқори даражадаги тез хафа бўлиш, таъсирчанликнинг борлиги салбий корреляцияга сабаб бўлган бўлиши мумкин. Бу эса уларнинг касбий фаолиятда мулоқотга мойилликда ўзига бўлган ишончини янада юқориқ камол топтиришга зарурат туғдиради.

“Мулоқотга мойиллик” омили “ҳиссий барқарорлик-беқарорлик”, “ҳукмронликка интилиш-тобелик”, “ижтимоий етуклик, онглилик”, “ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик”, “ишонувчанлик – шубҳаланиш”, “мустақиллик – тобелик”, “ўзини назорат қилиш”, “кўзгалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш” факторлари билан ижобий корреляцияга эга.

Корреляция таҳлил билан боғлиқ эмпирик кўрсаткичларда кўпинча ижобий муносабатларга кўпроқ урғу берилиб, уларнинг сабаблари таҳлил қилинади. Тадқиқотдаги олинган эмпирик кўрсаткичлар бўйича корреляциянинг ўзига хос кўриниш олганлиги ижобий корреляциядан кўра салбий боғлиқликларнинг талқинига эътибор қарашга ундамоқда. Шунинг учун факторлар таҳлилида “мулоқотга мойиллик” омилдан ташқари ҳам барча омиллар “ўзига ишонч-ишонмаслик” билан салбий корреляция ҳосил қилган: “ҳиссий барқарорлик-беқарорлик” ($r=-0,326$; $p\leq 0,01$), “ҳукмронликка интилиш-тобелик” ($r=-0,434$; $p\leq 0,01$), “ижтимоий етуклик, онглилик” ($r=-0,425$; $p\leq 0,01$), “ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик” ($r=-0,602$; $p\leq 0,01$), “ишонувчанлик – шубҳаланиш” ($r=-0,439$; $p\leq 0,01$), “ўзига ишонч – ишонмаслик” ($r=-0,431$; $p\leq 0,01$), “мустақиллик – тобелик” ($r=-0,431$; $p\leq 0,01$), “ўзини назорат қилиш” ($r=-0,467$; $p\leq 0,01$), “кўзгалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш” ($r=-0,449$; $p\leq 0,01$).

Ушбу ҳолатлардан кўринадики, бугунги кун педагоги имижини тўлақонли шаклланишида уларнинг ўзига бўлган ишончини ўстириш муҳим экан. Ўзига бўлган ишончини ижобий мақсадга йўналтиригандаги шахс ҳам касбий самарадорликни таъминлайди. Акс ҳолда педагог

фаоляти учун салбий кўрсаткичларга сабаб бўлиши мумкин. Айни ҳолдаги ўзига ишонч даражаси макбулдир, аммо бошқа шахс сифатлари билан гармониясини таъминлаш керак.

Агар улардаги ўзига ишонч катъий ўзларига ишонч, ўзларини “ўздан” чиқиш ҳолатига олиб келиш қийинликни таъминлаши, атрофдагилар ва ҳамкасблари таъсирга берилмасликлари, оқибатда уларга ёқмай қолишларига сабаб бўлиши, ҳаддан ташқари ўзига ишониш ва таъсирга берилмаслик, уларнинг фаоляти учун мақсадга мувофиқ кўриниш олиши мумкин. Айни дамда педагог имижи учун ўзига ишончга бошқа шахсий сифатларни мувофиқлаштириш керак экан.

Педагогик имижни тавсифловчи шахслик сифатларининг навбатдаги корреляция бўйича таҳлилини педагогларнинг гендер хусусиятларига кўра амалга оширишни лозим топдик. Навбатдаги 2-жадвалда педагог аёлларнинг кўрсаткичларининг корреляцияси акс этган.

2-жадвал

Ўқитувчи имижини тавсифловчи шахслик хусусиятлар
ўртасидаги корреляцион боғлиқлик
(педагог аёллар кўрсаткичлари бўйича)

Факторлар	Мулоқотга мойиллик	Ҳиссий барқарорлик-беқарорлик	Ҳукмронликка интилиш-тобелик	Ижтимоий етуслик, оғзлик	Ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик)	Ишонувчанлик – иубўхаланиш	Ўзига ишонч – ишонмаслик	Мустақиллик – тобелик	Ўзини назорат қилиш	Кўзгалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш
Мулоқотга мойиллик.	1	0,586**	0,443**	0,588**	0,593**	0,528**	-0,374**	0,283	0,528**	0,478**
Ҳиссий барқарорлик-беқарорлик.		1	0,487**	0,515**	0,235	0,417**	-0,304*	0,222	0,450**	0,301*
Ҳукмронликка интилиш-тобелик			1	0,553**	0,350*	0,326*	-0,261	0,315*	0,513**	0,442**
Ижтимоий етуслик, оғзлик.				1	0,524**	0,592**	-0,331*	0,157	0,728**	0,449**
Ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик).					1	0,331*	-0,530**	0,249	0,356*	0,483**
Ишонувчанлик – иубўхаланиш.						1	-0,310*	0,048	0,601**	0,376**
Ўзига ишонч – ишонмаслик.							1	-0,311*	-0,329*	-0,288*
Мустақиллик – тобелик.								1	0,001	0,000
Ўзини назорат қилиш									1	0,530**
Кўзгалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш										1

Педагог аёллар шахси хусусиятларининг корреляция кўрсаткичларида педагогларнинг умумий натижаларига хос анъанани ўзида акс эттирди. Бу эса педагог аёллар ҳам шахс, ҳам касбий жиҳатдан умумий педагоглар фаолятини аъзоси эканлигини ўзида акс эттира олган.

Уларда ҳам “ўзига ишонч-ишонмаслик” фактори педагог шахс хусусиятларини ифодаловчи барча факторлар билан, яъни “мулоқотга мойиллик” барқарорлик-беқарорлик”, “ҳукмронликка

интилиш-тобелик”, “ижтимоий етуклик, онглилик”, “ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик”, “ишонувчанлик – шубҳаланиш”, “мустақиллик – тобелик”, “ўзини назорат қилиш”, “қўзғалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш” факторлари билан салбий корреляцияга эга.

Шунинг учун факторлар билан “ўзига ишонч-ишонмасликнинг салбий корреляцияси кўйидагича ифодага эга: “мулоқотга мойиллик” ($r=-0,374$; $p\leq 0,01$ “хиссий барқарорлик-беқарорлик” ($r=-0,304$; $p\leq 0,01$), “хукмронликка интилиш-тобели” ($r=-0,261$; $p\leq 0,01$), “ижтимоий етуклик, онглилик” ($r=-0,331$; $p\leq 0,01$), “ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик” ($r=-0,602$; $p\leq 0,01$), “ишонувчанлик – шубҳаланиш” ($r=-0,530$; $p\leq 0,01$), “мустақиллик – тобелик” ($r=-0,311$; $p\leq 0,01$), “ўзини назорат қилиш” ($r=-0,329$; $p\leq 0,01$), “қўзғалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш” ($r=-0,288$; $p\leq 0,01$).

Педагог аёлларнинг натижалар таҳлилини ҳам умумий педагоглар шахс хусусиятларини ифодаловчи корреляцияга хос муносабатни ифодалаймиз. Натижалардан кўринадики, бугунги кун педагоги имижини тўлақонли шаклланишида уларнинг ўзига бўлган ишончини ўстириш муҳим экан. Ўзига бўлган ишончни ижобий мақсадга йўналтиргандаги шахс ҳам касбий самарадорликни таъминлайди. Акс ҳолда педагог фаолияти учун салбий кўрсаткичларга сабаб бўлиши мумкин. Айни ҳолдаги ўзига ишонч даражаси мақбулдир, аммо бошқа шахс сифатлари билан гармониясини таъминлаш лозим.

Навбатдаги эмпирик кўрсаткичлар таҳлилини педагог эркаклар натижалари орасидаги корреляцияга бағишлаймиз. Бу эса қуйидаги муносабатларни ўзида акс эттирмақда (навбатдаги 3-жадвал).

3-жадвал

Ўқитувчи имижини тавсифловчи шахслик хусусиятлар ўртасидаги корреляцион боғлиқлик

(педагог эркаклар кўрсаткичлари бўйича)

Факторлар	Мулоқотга мойиллик	Хиссий барқарорлик-беқарорлик	Хукмронликка интилиш-тобелик	Иجتимоий етуклик, онглилик	Иجتимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик)	Ишонувчанлик – шубҳаланиш	Ўзига ишонч – ишонмаслик	Мустақиллик – тобелик	Ўзини назорат қилиш	Қўзғалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш
Мулоқотга мойиллик.	1	0,743**	0,547**	0,504**	0,522**	0,741**	-0,572**	0,350	0,486**	0,411*
Хиссий барқарорлик-беқарорлик.		1	0,399*	0,364*	0,482**	0,702**	-0,395*	0,127	0,335	0,256
Хукмронликка интилиш-тобелик			1	0,596**	0,699**	0,554**	-0,627**	0,576**	0,613**	0,702**
Иجتимоий етуклик, онглилик.				1	0,699**	0,245	-0,545**	0,485**	0,785**	0,720**
Иجتимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик). Ишонувчанлик – шубҳаланиш.					1	0,459**	-0,708**	0,503**	0,694**	0,625**
Ўзига ишонч – ишонмаслик. Мустақиллик – тобелик.						1	-0,410*	0,126	0,373*	0,298
Ўзини назорат қилиш							1	-0,533**	-0,639**	-0,666**
Қўзғалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш								1	0,572**	0,603**
									1	0,777**
										1

Педагогларнинг умумий натижалари ва педагог аёлларнинг шахси хусусиятлари сингари педагог эркаклар шахс хусусиятлари қийматлари

корреляцияси ўзаро мос кўриниш олганлиги 3-жадвалдаги ҳолатларда ҳам кузатилди.

Эркак педагогларнинг ҳам “ўзига ишонч-ишонмаслик” фактори педагог шахс хусусиятларини ифодаловчи барча факторлар билан, яъни “мулоқотга мойиллик” барқарорлик-беқарорлик”, “хукмронликка интилиш-тобелик”, “ижтимоий етуклик, онглилик”, “ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик”, “ишонувчанлик – шубҳаланиш”, “мустақиллик – тобелик”, “ўзини назорат қилиш”, “қўзғалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш” факторлари билан салбий корреляция аниқлади.

Эркак педагогларнинг “ўзига ишонч-ишонмаслик” фактори кўрсаткичлари бошқа факторлар билан қўйидагича корреляцияга эга: “мулоқотга мойиллик” ($r=-0,572$; $p\leq 0,01$ “хиссий барқарорлик-беқарорлик” ($r=-0,395$; $p\leq 0,01$), “хукмронликка интилиш-тобелик” ($r=-0,627$; $p\leq 0,01$), “ижтимоий етуклик, онглилик” ($r=-0,545$; $p\leq 0,01$), “ижтимоий мардлик (дадиллик-тортинчоқлик” ($r=-0,708$; $p\leq 0,01$), “ишонувчанлик – шубҳаланиш” ($r=-0,410$; $p\leq 0,01$), “мустақиллик – тобелик” ($r=-0,533$; $p\leq 0,01$), “ўзини назорат қилиш” ($r=-0,639$; $p\leq 0,01$), “қўзғалувчанлик, зўриқиш-бўшашиш” ($r=-0,666$; $p\leq 0,01$).

Педагог эркакларнинг натижалар таҳлилини ҳам умумий педагоглар ва педагог аёллар шахс хусусиятларини ифодаловчи корреляцияга хос муносабатни ифодалаймиз. Натижалардан кўринадики, бугунги кун педагоги имижини тўлақонли шаклланишида уларнинг ўзига бўлган ишончини ўстириш муҳим экан. Ўзига бўлган ишончни ижобий мақсадга йўналтиргандаги шахс ҳам касбий самарадорликни таъминлайди. Акс ҳолда педагог фаолияти учун салбий кўрсаткичларга сабаб бўлиши мумкин. Айни ҳолдаги ўзига ишонч даражаси мақбулдир, аммо бошқа шахс сифатлари билан гармониясини таъминлаш лозим.

Бугунги кунда олий таълимда ривожланган педагогик воқеликлар олий таълим педагогининг қўшимча касбий тайёргарлигини замон талабларига мос равишда амалга ошириш зарурлигини кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Жўраева С.Н. Ўқитувчининг малака ва касбий компетенциясини баҳолаш/ Монография. Наврўз нашриёти 2018.-144б.

2. Жўраева, Соҳибжамол Норқобиловна. «Ўқиш фаолияти талаба психик жараёнларининг ривожланишига таъсири.» Academic research in educational sciences 2.10 (2021): 1219-1230.

3. Жўраева, С. Н., Салим Қудратович Жумаев. «Ҳарбий хизматчиларининг психологик тайёргарлигини такомиллаштириш мезонлари.» Academic research in educational sciences 2.11 (2021): 1416-1426.

4. Djuraeva, S. N. «Specificity and Features of Application Modern Innovative Technologies Training to Higher Education.» Eastern European Scientific Journal 4 (2018): 136-139.

5. Abdullaeva, S. H. «Shaping to emotional stability future teachers of the professional education.» Medical sciences (2014): 23.